



Universiteit Utrecht

Omstreden Zaken

hoe wij samenleven in een multireligieus landschap

Lesmodule

WEL OF GEEN HAND SCHUDDEN?
EEN GEVOELIGE KWESTIE

Versie: versie 0523-1

Inhoudsopgave

Werken met Omstreden Zaken	3
Introductie.....	3
‘In Nederland schudden wij elkaar de hand.’	3
‘Als moslim toon je respect door geen hand te schudden.’	4
Schipperen tussen de Nederlandse normen en de religieuze regels.....	4
<i>Amina</i>	5
<i>Kamran</i>	5
<i>Abbas</i>	6
<i>Sarah</i>	6
<i>Rafi</i>	6
<i>Yasmina</i>	7
Conclusie	7
Bibliografie	8
Over Religious Matters	8

Werken met Omstreden Zaken

Omstreden Zaken is opgezet om docenten zoveel mogelijk te helpen wetenschappelijk materiaal in te zetten in de lessen. Dit wordt bewerkstelligd door gepubliceerde onderzoeken te groeperen, samen te vatten en te herschrijven in bruikbare teksten voor scholieren.

Op deze manier kunnen docenten direct aan de slag met **wetenschappelijk onderbouwd materiaal**. Docenten kunnen zelf kiezen hoever zij zichzelf verdiepen in de onderwerpen. Het materiaal is los te gebruiken en expliciet **geen lessenserie!**

Naast de 'vertaling' van teksten worden tevens **didactische handvatten** aangereikt die al dan niet gebruikt kunnen worden. De voorgestelde werkvormen komen voort uit verschillende hedendaagse onderzoeken over (vak)didactiek en pedagogiek.

Introductie

Het handen schudden als begroeting lijkt een vanzelfsprekende gewoonte in Nederland. Bijna iedereen doet het. Ook moslims, hoewel dit eigenlijk in strijd is met de regels van hun geloof. Maar wat betekent deze handeling eigenlijk voor hen, en hoe ervaren zij het zelf? En waarom is een hand geven zo beladen? Deze module werpt licht op deze vragen vanuit twee perspectieven: de gangbare Nederlandse opvatting en de zienswijze van een aantal jonge moslims in Nederland. Zij vertellen over de betekenis van het handen schudden voor henzelf, en sommigen delen de tweestrijd die zij erbij voelen.

'In Nederland schudden wij elkaar de hand.'

In Nederland en andere westerse landen is het gebruikelijk om elkaar te begroeten met een handdruk. In de 19e eeuw werd de handdruk een populair begroetingsgebaar dat door alle lagen van de bevolking werd overgenomen, als teken van vriendelijkheid, gastvrijheid, beleefdheid en vertrouwen. Vóór die tijd begroette men elkaar zonder fysiek contact, zoals met een lichte buiging, een hoofdknik of door de hoed af te nemen.

Tegenwoordig wordt het niet geven van een hand aan iemand van het andere geslacht vaak met verontwaardiging ontvangen. Een handdruk wordt gezien als een teken van gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Het weigeren van een hand wordt geïnterpreteerd als gebrek aan respect en zelfs als discriminatie van vrouwen.

Bovendien wordt handen schudden beschouwd als een onderdeel van de nationale cultuur. Wie een hand geeft laat zien de omgangsvormen te kennen en onderdeel te zijn van de

Nederlandse maatschappij; het niet schudden van handen kan worden opgevat als een signaal dat men niet echt deelneemt aan de Nederlandse samenleving.

Van inwoners in Nederland met een niet-Nederlandse achtergrond wordt verwacht dat zij zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur en aan de waarden en normen van Nederland.

‘Als moslim toon je respect door geen hand te schudden.’

In de islam zijn er religieuze voorschriften die dienen als leidraad voor een leven als goede moslim. Daartoe behoren ook regels hoe mensen op een beschaafde manier met elkaar omgaan. Veel moslims in Nederland hechten niet zo veel belang aan het opvolgen van alle regels, maar sommige vrome moslims zijn strikt in het naleven van de voorschriften. Volgens de religieuze voorschriften is het geven van een hand aan iemand van het andere geslacht *haram* (niet toegestaan, verboden). Dat is zo omdat moslims geen huid-op-huid contact mogen hebben met iemand van het andere geslacht. De redenering hierachter is dat een dergelijke aanraking seksuele begeerte kan opwekken. Vanuit dit perspectief wordt het geven van een hand beschouwd als onbeleefd.

Voor moslims is het dus juist respectvol om geen hand te geven, terwijl het wel geven van een hand als respectloos wordt gezien. De Nederlandse gewoonte om handen te schudden brengt hen daarom in een dilemma. Hoe moslims hiermee omgaan en welke keuzes zij maken, wordt beschreven in de volgende paragraaf.

Schipperen tussen de Nederlandse normen en de religieuze regels

Moslims worden dus geconfronteerd met twee vooroordelen wanneer ze weigeren iemand van het andere geslacht een hand te geven. Ten eerste kan dit worden gezien als het afwijzen van de gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen, en ten tweede als gebrek aan interesse om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving.

Zo zet de gewoonte van het handen schudden sommige moslims voor een lastig dilemma: het naleven van religieuze voorschriften of het handelen volgens de normen en waarden van Nederland. Iedere moslim moet hierin zelf een beslissing nemen, omdat volgens het islamitische geloof ieder individu persoonlijk verantwoordelijk is voor zijn of haar daden en handelingen tijdens het leven.¹

¹ Moslims geloven in het hiernamaals, het leven na de dood. De Koran spreekt van het paradijs – eeuwig geluk – en de hel. Deze Koranteksten worden door een deel van de moslims letterlijk genomen, terwijl andere ze op hun eigen manier interpreteren. Een van de interpretaties is dat het geloof in Allah (God in het Arabisch) en het naleven van zijn regels cruciaal zijn om in het paradijs te komen, en dat na de dood Allah iedereen zal beoordelen op basis van hun daden. De intenties achter die daden zijn volgens deze interpretatie van groot belang.

Enkele jonge moslims hebben verteld hoe zij omgaan met handen schudden.² Zij komen hieronder aan het woord.

Amina

Amina (24 jaar, wetenschappelijk medewerker, geboren in Irak, vluchtte met haar ouders en broers als peuter naar Nederland) heeft na veel wikken en wegen gekozen om wel een hand te geven, ook al is dat tegen de regels van haar geloof. Ze zegt: *“Officieel hoor je geen hand te geven. Er hoort gewoon geen lichamelijke aanraking te zijn. Dat is verboden. En dat geldt voor mannen en vrouwen. Heel veel mensen denken dat een moslimman een vrouw geen hand geeft omdat een vrouw minderwaardig is, maar daar heeft het niks mee te maken. Het heeft te maken met seksuele aantrekkingskracht. Maar goed, ik volg deze regel dus niet meer op. Dat vind ik heel jammer, maar ik merk dat het niet anders kan. Mensen accepteren het gewoon niet als je vanwege je geloof niet de hand schudt, ook al leg je uit dat dat niet persoonlijk bedoeld is maar dat het te maken heeft met je geloofsprincipes.”*

Amina is bang dat ze mensen kwetst als ze geen hand geeft. Vandaar haar besluit. *“Maar ik bega daarmee wel een zonde”*, zegt ze. Het knaagt aan haar. Heeft ze wel hard genoeg geprobeerd? Moet ze het toch niet beter uitleggen?

Kamran

Kamran (23 jaar, student, geboren in Afghanistan, kwam toen hij 6 jaar was als vluchteling in Nederland aan met zijn ouders) heeft een tijdje geprobeerd om vrouwen geen hand te geven.

“Ik had daarvoor gekozen, omdat het religieuze voorschrift nu eenmaal zo is. Maar overal waar ik kwam kreeg ik heel veel kritiek en scheve blikken. Na een paar maanden ben ik ermee gestopt want het was een hel. Nederlanders en ook veel moslims moesten niks meer van me hebben. Toen dacht ik: ‘ik doe hier meer kwaad dan goed mee, laat ik er mee stoppen.’ Het was niet goed voor het beeld dat men heeft van moslims, en het was ook niet goed voor mezelf om me zo te isoleren. Ik leek wel een soort monster opeens, terwijl ik het toch deed vanuit respect.”

Als je de islam in een westers land heel strikt wil naleven dan bestaat het gevaar dat je je isoleert van de samenleving, legt Kamran uit, en dat is absoluut niet waar zijn geloof voor staat. Hij redeneert dat vrouwen een hand geven minder slecht is dan met je rug naar de maatschappij gaan staan, dus daarom heeft Kamran besloten voortaan een hand te geven.

² De moslims die in deze module aan het woord komen zijn sjiitische moslims. Een minderheid van de moslims is sjiitisch, ongeveer 15%. In de dagelijkse geloofspraktijk zijn er slechts kleine verschillen tussen soennitische en sjiitische moslims. Sjiieten geloven dat de profeet duidelijk een opvolger heeft aangewezen die de leiding van de moslimgemeenschap moest krijgen na zijn dood: zijn neef en schoonzoon Ali Ibn Aboe Talib. Soennieten geloven dat de profeet niemand heeft aangewezen. Sjiitische moslims in Nederland zijn overwegend mensen die in de jaren '90 zijn gevlucht uit Afghanistan, Irak en Iran.]

Abbas

Abbas (20 jaar, student, geboren in Irak, woont sinds zijn 10^e jaar in Nederland samen met ouders en twee zusjes) steekt niet zelf zijn hand uit, maar neemt een uitgestoken hand wel aan.

'Als ik een meisje of een dame zie dan steek ik niet uit mezelf mijn hand uit als ik het ook met een andere begroeting kan doen. Maar als zij haar hand uitsteekt uit respect voor mij, dan is het moeilijk. Je kunt dan wel een heel verhaal gaan houden, maar de vraag is of dat verhaal niet heel negatief gaat uitpakken. Je kunt dan beter die hand schudden. Het gaat tenslotte om de intentie.'

Abbas redeneert dat het niet aannemen van een uitgestoken hand kan worden opgevat als onbeleefd. Dat is juist niet zijn bedoeling. Dus dan maar de uitgestoken hand aannemen.

Sarah

Ook Sarah (22 jaar, sociaal werker, geboren in Nederland, christelijk opgevoed en bekeerd tot de islam) wacht bij een ontmoeting af wat de ander doet. *"Ik zal een uitgestoken hand niet weigeren, al twijfel ik even wat ik moet doen, omdat het eigenlijk niet mag. Maar ik ga die hand niet ontwijken. Ik steek hem alleen niet zelf eerst uit. Nee, in Nederland kun je echt geen hand weigeren, dan breng je jezelf gigantisch in de problemen. Hier is het gewoon een soort routine en vergeet je wie je een hand geeft. Als je het niet doet dan leg je er juist nadruk op. Dán krijgt het die lading. Onze samenleving is gewoon anders ingericht."*

Hoe minder je hier als moslim de aandacht op vestigt, hoe beter, denkt Sarah. Een hand geven is in Nederland nu eenmaal een gepaste en terloopse handeling, dus een uitgestoken hand neemt ze aan.

Rafi

Voor Rafi (29 jaar, tandarts, geboren en getogen in Afghanistan, op 17-jarige leeftijd voor de Taliban gevlucht samen met een vriend en in Nederland terechtgekomen) is de kwestie van handen schudden een non-issue. *"Ik vind het onzin om van handen schudden een punt te maken hier in Nederland. Ik geef gewoon een hand. Kijk, bij elke actie moet je de bedoeling van de actie bekijken. Wel of niet handen schudden, dat is niet essentieel. De islam is niet bedoeld om het leven van mensen ingewikkeld te maken."* Net als Abbas en Sarah plaatst Rafi zijn acties in de Nederlandse context en doet wat naar zijn inzicht het meest gepast is.

Yasmina

Yasmina (18 jaar, student, geboren in Nederland, ouders moslim) wil actief laten zien dat moslims gewoon deel uitmaken van de Nederlandse samenleving. Ze zegt: *“Ik wil tegengaan dat men hier het beeld krijgt zoals dat van de man die geen handen schudt met de minister.³ Want zo hoort het niet. Ik schud wel gewoon handen. We zijn hier in het Westen en we moeten laten zien dat wij ons een beetje aanpassen.”*

Yasmina vindt het belangrijk om tegenwicht te bieden aan het negatieve beeld dat ontstaat doordat sommige moslims opzichtig weigeren een hand te geven aan iemand van het andere geslacht. Ze steekt zelf haar hand uit bij een ontmoeting. Dat doet haar moeder ook, maar die zorgt er dan voor dat ze mooie handschoenen aan heeft zodat er geen aanraking is met haar blote hand.

Conclusie

Voor niet-moslims is een hand geven als begroeting een bijna terloopse handeling. Zij weten meestal niet om welke reden sommige moslims moeite hebben met het handen schudden. Vaak wordt verondersteld, onterecht, dat het te maken heeft met het niet onderschrijven van Nederlandse waarden en normen, of door gebrek aan respect voor de andere sekse. De echte reden is dat moslims volgens de regels van hun geloof geen huid-op-huid contact mogen hebben met iemand van het andere geslacht.

Toch geven verreweg de meeste praktiserende moslims in Nederland bij het begroeten een hand, ook als het gaat om een persoon van het andere geslacht. Wel hebben zij er dan goed over nagedacht om welke reden zij dat doen, en met welke intentie, zodat ze het kunnen verantwoorden. Er gaat dus een weloverwogen persoonlijk besluit aan vooraf. Voor sommige moslims blijft het een gevoelige kwestie, andere hebben er nauwelijks moeite mee.

De gevoeligheden achter de ogenschijnlijk kleine geste van het handen schudden kwamen aan het licht tijdens het religiewetenschappelijke onderzoek van Annemeik Schlatmann. Zij ging in gesprek met praktiserende jongvolwassen moslims over de manier waarop zij islamitische religieuze regels naleven in de Nederlandse samenleving.

³ Op 20 november 2003 weigerde imam Ahmed Salam uit Tilburg op een bijeenkomst over de vrijheid van meningsuiting een hand te geven aan toenmalig minister van integratie Rita Verdonk. ‘Dat mag niet van de islam’, zei hij. Hierover berichtten de media uitvoerig en er barstte een publieke discussie los over de kwestie.

Bibliografie

Baumgartner, Christoph. 2019. '(Not) Shaking Hands with People of the Opposite Sex. Civility, National Identity and Accommodation.' In: Jonathan Seglow and Andrew Shorten (eds.), *Religion and Political Theory: Secularism, Accommodation and the New Challenges of Religious Diversity*. London: Rowman and Littlefield International, 119-136.

Schlatmann, Annemeik. 2016. 'Shi'i Muslim youth in the Netherlands: Negotiating Shi'i Fatwas and Rituals in the Dutch Context'. PhD dissertatie, Universiteit Utrecht.

Over Religious Matters

Het onderwijsproject *Omstreden Zaken* is onderdeel van het onderzoeksproject *Religious Matters in an Entangled World* van Universiteit Utrecht onder leiding van Birgit Meyer. Op de website (Religious Matters, 2019) wordt het onderzoek uitgelegd:

Religie doet ertoe, ook vandaag de dag. Toen West-Europa in de tweede helft van de twintigste eeuw begon te ontkerkelijken, dachten veel mensen – binnen en buiten de wetenschap – dat religie in de toekomst uit de samenleving zou verdwijnen. Volgens de secularisatie-theorie zou modernisering per definitie gepaard gaan met secularisatie. Wie nu om zich heen kijkt, ziet dat religie niet zomaar verdwenen is. Dit geldt niet alleen voor Afrika en Azië, maar ook voor de westerse wereld. Wel is de manier waarop mensen hun geloof beleven en in de praktijk brengen voortdurend aan verandering onderhevig. Vooral de grote steden worden gekenmerkt door een toenemende religieuze diversiteit. Mensen met verschillende geloofsovertuigingen wonen zij aan zij met uitgesproken atheïsten, agnosten en spirituele zoekers.

Deze veranderingen hebben alles te maken met globalisering. Verschillende delen van de wereld raken steeds meer met elkaar vervlochten. Dit uit zich bijvoorbeeld in de groei van de internationale handel, de komst van nieuwe communicatietechnieken en de toenemende migratie. Deze verbondenheid leidt tot nieuwe mogelijkheden, maar zorgt er ook voor dat mensen vaker dan ooit geconfronteerd worden met culturele en religieuze verschillen. De spanning die hier uit voortkomen versterken niet zelden de behoefte om (al dan niet symbolische) grenzen te sluiten en de 'eigenheid' te beschermen.

Dit alles roept belangrijke vragen op over de mogelijkheden tot vreedzame coëxistentie binnen deze religieuze en culturele verscheidenheid. Het betekent ook dat wetenschappers die de wereld in al haar complexiteit proberen te begrijpen, rekening zullen moeten houden met de belangrijke rol die religie overal ter wereld blijft spelen in het leven van mensen.

Het doel van dit onderzoeksproject is om de rol van religie te bestuderen in samenlevingen die gekenmerkt worden door een hoge mate van religieuze diversiteit. Het project heeft een vergelijkend en transregionaal perspectief, waarbij de nadruk ligt op Europa (hoofdzakelijk Nederland) en Afrika (met name Marokko, Ghana en Kenia).

Of er een universele definitie van religie bestaat, blijft de vraag. Toch lijkt het bij religie altijd te gaan om een transcendente, ontastbare wereld – die van God, goden, geesten of andere machten – die voelbaar gemaakt wordt door middel van allerlei praktijken. Religie gaat dus niet alleen over ideeën en overtuigingen, zoals vaak wordt gedacht, maar ook over de manier waarop mensen het “hogere” ervaren via beelden, objecten, gebouwen en teksten. In dit project kijken we daarom juist naar de materiële kant van religie. Hoe functioneren religies door middel van specifieke menselijke handelingen en materiële vormen? Aan wat voor machtsrelaties zijn deze religieuze uitingen onderhevig? En hoe zorgen die handelingen en materiële vormen er voor dat religies naast elkaar kunnen bestaan of juist met elkaar botsen?

Het project Religious Matters bestaat uit een multidisciplinair team van senior en junior onderzoekers die zich bezig houden met het fenomeen religie, vanuit hun achtergrond als antropoloog, (kunst-)historicus en/of filosoof. Het onderzoeksproject wordt mogelijk gemaakt door de toekenning van de [Spinozapremie](#) en de Prijs Akademiehoogleraren aan Birgit Meyer, door respectievelijk het [NWO](#) en de [KNAW](#). Uit deze fondsen worden een aantal promovendi en postdoctoraal medewerkers bekostigd. Daarnaast worden er verschillende externe onderzoekers en gastonderzoekers bij de projectgroep betrokken. Hoewel alle project-deelnemers hun eigen onderzoeksproject uitvoeren, proberen we ook als team nieuwe inzichten te verwerven in de overkoepelende thema's van het project Religious Matters. Wij onderhouden regelmatig contact in de vorm van tweewekelijkse seminars, workshops en conferenties.

Het gehele project zal acht jaar duren, tot eind 2025. Er staan vijf thema's centraal: gebouwen, objecten, afbeeldingen, voedsel en lichaam. Rond elk thema worden er workshops en andere evenementen georganiseerd in samenwerking met onderzoekers uit verschillende vakgebieden. Wij zullen de resultaten van het onderzoeksproject niet alleen publiceren in wetenschappelijke boeken en tijdschriften, maar ook delen met een breder publiek. Zo zullen wij onder andere opiniestukken schrijven in de krant en bijdragen aan de ontwikkeling van nieuw onderwijsmateriaal over religie.